

Dames en heren goedemiddag,

*Hoe kunt gij de gerechtigheid doorgronden
als ge niet alle daden beschouwt, in het volle licht.
Alleen zo komt ge erachter dat hij die fier rechtop staat en hij die
gevallen is een en dezelfde zijn.*

Woorden uit het boek De Profeet van Kahlil Gibran.

Vandaag beleven wij met elkaar een bijzondere dag. Wij staan stil bij de moedige daden van verzet van de LinieCrossers. Door hun eigen leven in de waagschaal te stellen, wisten zij tijdens de Tweede Wereldoorlog vele mensenlevens te redden.

Naast de grote dank die we deze dappere mensen hier absoluut voor verschuldigd zijn, heb ik vanuit persoonlijke ervaring en interesse ook vragen. Wat bewoog deze mensen bijvoorbeeld? Was het louter vaderlandsliefde; een gevoel van toch iets te moeten doen of kwam er ook hang naar avontuur bij, waarbij er soms onbezonnen werd gehandeld zonder de consequenties te overzien?

Verzet kan ook een keerzijde hebben.

Eerder dit jaar zag ik de documentaire *Erfenis van een verzetsheld* over het leven van de markante verzetsman Johannes Post. Post koos overtuigend voor het verzet, maar speelde daarbij met zijn leven. Hij zwierf rond, leefde van overval naar overval en gebruikte middelen om op de been te blijven. Hij werd gepakt en was 37 jaar toen hij in de duinen van Overveen werd gefusilleerd. Post liet een gezin met acht kinderen na. Die kinderen kijken ieder op geheel eigen wijze terug op het verleden. Vader is voor de één daadwerkelijk een held; de ander worstelt met het verleden en verwijt zijn vader er nooit voor zijn gezin te zijn geweest.

Deze gevoelens spelen ook dichterbij huis. De 21 mannen die behoorden tot de groep Linie-crossers hebben met gevaar voor eigen leven verzet gepleegd. Twee van hen werden gearresteerd en eindigden voor het vuurpeloton. Beiden waren getrouwd, één van hen had vier kinderen. De 19 andere mannen beleefden vijf dagen na de executie van hun maten de bevrijding. Hoe zou het hen en hun gezinnen daarna zijn vergaan?

Ik weet daar niet alles van. Maar een heldenstatus compleet met opgespelde onderscheiding bleek voor verzetsmensen in het algemeen geen garantie voor een gelukkig leven. Veel mannen waren gewend aan de spanning en status die het gepleegde verzet met zich meebracht. Gewend hun eigen plan te trekken, was het niet eenvoudig hun plaats in de naoorlogse maatschappij te hervinden. Drankmisbruik, losbandigheid en onvoorspelbare opvliegendheid zorgden voor onrust in menig gezin.

En wat als je als verzetsheld wroeging krijgt over je gewapende verzetsdaden? Dat overkwam de Drentse oud-verzetsman Gerrit Gunnink. Hij werd na de oorlog bevangen door twijfel en spijt over het doodschietsen van een NSB-er. Als vergelding had de SS namelijk een onschuldige onderwijzer vermoord. In een TV-documentaire zei Gunnink daar later over: "Ik moet daar - naast alle prachtige mooie cowboyverhalen – toch een keer mee op de proppen komen".

Van enkele verzetsmensen die tot de latere groep Liniecrossers zijn gaan behoren is het een publiek geheim, dat ze betrokken zijn geweest bij een aanslag bij de Helsluis. Daar schoten zij in de nacht van 9 op 10 mei 1944 twee NSB-ers dood. Die aanslag bleef niet zonder gevolgen.

Op 16 mei 1944 slaat de bezetter terug met een grote vergeldingsrazzia. In de regio pakken ze zo'n 600 jonge mannen op als gijzelaar en voeren hen weg naar het beruchte Kamp Amersfoort. De Duitsers houden hen daar gegijzeld opdat de daders van de aanslag zich zouden melden. Maar ... de daders melden zich níet.

Begin juli 1944 worden daarom honderden jongens vanuit Amersfoort op transport naar Duitsland gesteld. Ze komen er in kampen terecht waar ze onder mensonterende omstandigheden moeten leven en werken. In Duitsland sterven er van de groep Merwedegijzelaars 24. De jongste is 18, de oudste 25. In 1945, al na de bevrijding, sterven er nog eens drie aan de geleden ontberingen. De meeste mannen die wel thuiskomen, zijn getekend voor het leven. Geestelijk, dan wel lichamelijk of allebei.

Deze feiten tonen de ontvullende realiteit aan van het prijskaartje dat aan het verzet hing.

Een vraag die gesteld kan worden is: was de prijs niet veel te hoog?

Natuurlijk zijn er ook andere vragen te stellen, als:

- Wat als het verzet deze NSB-ers niet had doodgeschoten?
- Wat als de verzetsmensen zich na de aanslag wel aangegeven zouden hebben?

Het zijn grote, trage vragen die niet eenvoudig te beantwoorden zijn. Het knauwen er op is misschien wel veel belangrijker dan het vinden van antwoorden. Zo reflecteren we op de dilemma's die in oorlogstijd spelen.

Als dochter van één van de Merwedegijzelaars bezin ik me al langere tijd op wat is gebeurd. Mijn vader, die in 1995 overleed, is dat zijn hele leven blijven doen. Duidelijk was hij in zijn opvatting, dat het oorlogsletsel dat hij in de kampen had opgelopen door de Duitsers was veroorzaakt. Toch heeft hem de vraag naar het waarom van de razzia altijd bezig gehouden. Maar elke samenhang met de schietpartij een week daarvoor bij de Helsluis is in Sliedrecht door het verzet altijd ontkend en doodgezwegen.

En dat zorgde voor pijn, woede en machteloosheid. Aan de ene kant de helden met een onderscheiding en aan de andere kant de slachtoffers die aan hun lot werden overgelaten.

Tot aan zijn dood heeft mijn vader op gespannen voet geleefd met Bertus van Gool. Ze kwamen elkaar in het dorp regelmatig tegen. Bovendien was mijn vaders broer Eef getrouwd met de zus van Bertus: Adri van Gool.

Een herinnering van mij als kind is, dat een spontane ontmoeting tussen Bertus en mijn vader bij de plaatselijke afhaalchinees een keer behoorlijk uit de hand liep. Gestold verdriet wat op een willekeurige avond ruim dertig jaar na de oorlog in alle hevigheid omhoog kwam. Bas van der Starre en Bertus van Gool hebben elkaar daarin nooit kunnen vinden.

Geen van de betrokkenen van het verzet is nog in leven. Tot aan hun dood is er gezwegen over wat er is gebeurd. Geen verklaring, geen handreiking. Niets. Naar de reden daarvoor is het slechts gissen. Ook ik worstel daarmee, al ben ik er in de loop der jaren wel steeds genuanceerder over gaan denken.

Niemand is alleen maar een held of alleen maar een slachtoffer.

Het hele verhaal willen kennen - en zo proberen de verschillende perspectieven te begrijpen - dragen bij aan een gelaagder beeld van mensen.

De kunst is te blijven kijken naar wat ons drijft en wat ons verbindt.

Ik realiseer me dat dit voor de eerste generatie een ondoenlijke opgave was, maar de tweede generatie en die na ons bieden hoop!

Eind december vorig jaar had ik bij mij thuis een bespreking met Dick Verheijen, projectleider van *Biesbosch 75 jaar bevrijd*. Ab van Gool en Jelle Simons waren ook bij dat gesprek aanwezig. Gezien de geschiedenis van onze vaders vond ik het spannend om Ab in deze setting te ontmoeten. Het was een ongekend goede bespreking, waarin ik mijn gevoelens kon delen en ik me gehoord en gezien voelde. Voor mij, naoorlogs kind, voelde dat als een doorbraak.

Daar bleef het niet bij. Jelle heeft me voor zijn boek geïnterviewd over de Merwederazzia en de gevolgen. Dat past namelijk bij het hele verhaal in het volle licht willen kennen. Ab liet me ook weten dat zijn stichting van mening was dat de Merwedegijzelaars een plek moesten krijgen in de permanente expositie over de Linie-crossers. En bijna twee maanden geleden vroeg Ab me zelfs of ik hier vandaag een toespraak zou willen houden. Ik ben hierdoor meer dan geraakt.

Wat wij hebben meegekregen uit ons verleden, verbindt ons.

Onze vaders en al die andere mannen waren niet alleen maar held of alleen maar slachtoffer. Het waren mensen van vlees en bloed.

De ervaringen en lessen uit hún oorlog hebben wij in onze opvoeding meegekregen. Daarin staan we niet tegenover elkaar, maar naast elkaar.

Waar de ongemakkelijke feiten benoemd kunnen en mogen worden, staan we voor dezelfde gemeenschappelijke waarden: medemenselijkheid, respect en rechtvaardigheid. Als we daar met elkaar voor blijven staan, behouden we de vrijheid, waar zo'n hoge prijs voor is betaald.

Anja van der Starre

Sliedrecht, 16 november 2019